

Beretningen om operasjonene til lands i Nord-Norge 1940

Betraktninger og erfaringer

Av Oberst Herluf Nygaard

Herluf Nygaard deltok i kampene i Nord-Trøndelag i 1940. Under krigen var han i Kompani Linge og deltok i operasjoner bl a i Trøndelag og Telemark. Han er nå sjef for Nord-Hålogaland landforsvar.

Den offisielle krigshistoriske beretning om landoperasjonene i Nord-Norge i 1940 ble utgitt av Forsvarets Krigshistoriske Avdeling på vårparten i år. Den er redigert og skrevet av avdøde generalmajor Trygve Sandvik. Beretningen omfatter to bind på ialt 642 sider. Det må være utført et meget omfattende og nitid granskningsarbeid for å samle den rikdom av krigshistoriske detaljer som finnes innen permene på disse to bind. De representerer en særdeles verdifull tilvekst til vår krigshistorie, idet de behandler de viktigste og mest omfattende landoperasjoner i Norge i 1940, — operasjoner som lett kunne ha endret utfallet av felttoget.

Det er en kjennsgjerning at kampene i Nord-Norge i 1940, og særlig kampene i Ofoten-området, var begivenheter av verdenshistorisk format. Det var her Hitler-Tyskland møtte sitt første alvorlige militære nederlag i den siste verdenskrig. Britiske, franske, polske og norske stridskrefter kjempet her sammen og deler æren for de resultater som ble oppnådd. Hvor meget vekt våre allierte legger på disse kampene, viser den store interesse og oppmerksomhet de fortsatt vier operasjonene i Ofoten-området. År etter år kommer de tilbake med militære delegasjoner for å høytide og feire sin innsats og for å minnes sine falne. Et høydepunkt i så måte var 1965, da

engelske, franske og polske styrker i tur og omgang tilbrakte en uke i Narvik-området for å feire 25-årsjubileet for kampene.

Det har vært skrevet mange bøker om kampene i Nord-Norge i 1940 både av tyske, engelske, franske og polske forfattere. De har alle bidratt til å kaste lys over og spre kunnskaper langt utover Norges grenser om krigshandlingene i denne innledende fase av storkrigen. Av de norske bøker vil jeg særlig fremheve generalmajor Lindbäck-Larsens bok: «6. Divisjon», som på en utmerket måte har bidratt til å gi det norske folk et oversiktlig og korrekt bilde av krigshandlingene. Felles for de fleste av disse bøkene er imidlertid at

VI MOTTAR GJESTER
på følgende steder:

ØLEN - SAUDA
Ekrheim Hotel telefon 20

SAUDA HOSPITS
telefon 52 321.
Reiselag og arrangementer.

PERNILLE KAFE
Sanda tlf. 52 424.

Serverer middag, smørbrød, kaffe,
kaker og små lunsjretter og ellers
arrangementer av alle slag.

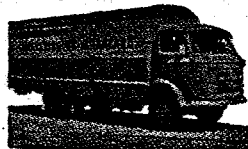
Samtlige steder anbefales
på det beste.

**Mari Baardsen Klumtveit og
Arne Baardsen**

Støtt forsvars- saken

Vi står alltid til Deres tjeneste.

**Transport-
og Flyttebyrå**

KONGSTEIN & SØNN

Thranesgt. 2 - Horten
Telefoner: 1128 - 3324

Flytting, pakking og lagring
Assurans

forfatterne har ønsket å begrense bøkens omfang for å nå en videst mulig leseleskrets. De har dermed ikke kunnet ta med så meget kilde-materiale eller behandle de enkelte operasjoner så detaljert at bøkene danner et fullgodt grunnlag for et militærhistorisk studium av feltto-get.

Den offisielle beretning som nå er kommet, fyller dette behov. Beretningen gir en glimrende innlevelse i operasjonene. Den ånd og atmosfære som rådde i avdelingene og blant befalt, gjenskapes for leserne. Samtidig beskrives hendin-gene på en nøktern og realistisk måte som virker både tillitvek-kende og utvunnen. Forfatteren går betydelig i detaljer ved i stor utstrekning å supplere teksten med utdrag og sitater for ordrer, direk-tiver og rapporter. Dette er selv-sagt av den største verdi for en krigshistorisk studie av operasjone-ne. Det gjør på den annen side bøkene noe tungt og ikke så lett å holde oversikten og sammenhen-gen i, i hvert fall for en ikke fag-militær leser. Beretningen er, som en slik beretning skal være, strengt upartisk og gir en verdifull dokum-entasjon av hva som virkelig hendte. Den gir på en interessant

måte og i konsentrert form tilgjen-gelig et omfattende kildemateriale, og vil i seg selv danne et utmerket kildestoff for krigshistoriske stu-dier. De detaljerte beskrivelser av forberedelse, planlegging og gjen-nomføring av operasjonene gjør det mulig å trekke iøynefallende og konkrete erfaringer i den utstrek-ning disse fortsatt er relevante.

Verdenshistorisk sett er det vel engelskmennenes senking av den tyske jagerflåten i Ofotfjorden som ruver mest og som hadde den stør-ste betydning for tyskernes videre krigføring. Den tyske overvanns-flåte fikk her en knekk som den aldri greidde å gjenopprette under krigen. Men også landoperasjonene som kulminerte med gjenerobrin-gen av Narvik, vil alltid stå som

en verdig bedrift både for allierte og norske avdelinger som deltok i operasjonene.

Vanskelighetene var mange. Fremfor alt var det et fjellendt og vanskelig terreng, som favoriserte de tyske forsvarere. Der samme gjorde vær- og føreforholdene i vårløsningen 1940.

Koordineringen og samarbeidet mellom norske og utenlandske av-delinger fra tre nasjoner var uprø-vet og nytt, og bød også på spesi-elle vanskeligheter.

På tross av alt dette, lyktes det avdelingene ved innsatsvilje, mot og felles anstrengelser å gjenerobre en viktig del av vårt besatte land. De norske avdelingene var på slut-ten vel sammensveisete og kunne sikkert ha løst andre og større opp-gaver om ikke utenforstående hen-delser hadde ført til at felttoget måtte oppgis.

Jeg skal ikke her komme nær-mere inn på beretningens innhold og form. Dens strengt dokumen-tariske karakter innbyr ikke til kommentarer av annen art enn de jeg ovenfor har gitt. I det etter-følgende vil jeg imidlertid drøfte noen av de hovederfaringer som kan trekkes fra beretningen slik den foreligger, og som må anses å være av varig verdi. Og her blir en faktisk overrasket over hvor man-ge erfaringer fra dette felttoget som fortsatt er aktuelle i dagens situasjon.

Det fremgår klart av denne beretning enn kanskje fra noen av de tidligere utgitte bøker om em-net, at samarbeidet mellom norske og allierte staber og avdelinger ik-ke var særlig godt. Det fremgår også at dette i første rekke skyldes kommandoordningen og en be-grenset samarbeidsvilje fra våre alliertes side. Det må sies at de nor-ske myndigheter, militære staber og avdelinger gjorde sitt til å frem-me et så vidt mulig fruktbringende samarbeid innen rammen av de eksisterende kommandoforhold. Mangel på koordinering og orien-

tering om fremtidige planer og in-tensjoner fra våre alliertes side var så utpreget at det i mange tilfelle ble avgjørende for operasjonenes utfall, ja, kanskje for felttogets ut-fall som helhet.

Særlig synes dette å ha vært til-felle i Vefsn- og Salten-området, hvor mangel på koordinering og samarbeid synes å ha vært hoved-grunnen til den hurtige tyske frem-rykning selv om uhell, misforstå-elser og i enkelte høve mangel på besluttsomhet må ta sin del av skylden.

Det er lett å være etterpåklok. Men av beretningen må en trekke den slutning, at var den tyske fremrykning blitt stoppet i Vefsn-området, kunne meget vært anner-ledest. Mulighetene for dette var til stede om en fullstendig koordiner-ing av forsvarsinnsatsen hadde fun-ner sted. Det er et spørsmål om ik-ke Nord-Norge da, etter gjenerob-ringen av Narvik, kunne vært holdt med de norske styrker som befant seg i landsdelen under for-utsetning av fly- og forsyningsmes-sig støtte utenfra. Dermed ville forholdene ligget bra til rette for å gjennomføre general Ruges planer om å nytte Nord-Norge som basis for offensive operasjoner sydover.

Den samme mangel på koordi-nering trer også tydelig fram un-der planlegging og gjennomføring av operasjonene i Ofoten-området. Hadde de felles ressurser i dette området blitt konsentrert i koordi-nært angrep mot Bjerkvik-området på et tidligere tidspunkt, kunne det ha fått avgjørende betydning for utfallet av kampene i Salten-området. De langvarige kampene i Ofoten hindret overføring av til-strekkelige styrker før det var for sent.

Jeg nevner dette kun for å illu-strere viktigheten av en felleskom-mando for fullstendig koordinering av operasjonene. Mangelen på en enhetlig felleskommando preget hele felttoget, hvilket reduserte innsatsen og sinket operasjonene.

De allierte sjefers og avdelingers mangel på kjennskap til norske forhold og norsk terreng var også en begrensende faktor, som i stor grad reduserte effektiviteten av både norske og allierte avdelingers innsats.

Disse forhold viser med all tyde-lighet verdien og viktigheten av det kommandosystem som er eta-blert i Nord-Norge i dag og ver-dien av de samøvelser vi nå gjen-nomfører med våre allierte. De som i dag tviler på verdien av dis-se øvelser og mener at deres om-fang bør reduseres, vil — tror jeg — komme på andre tanker etter å ha lest «Operasjonene til lands i Nord-Norge 1940».

Hva angår taktiske erfaringer fra felttoget i Nord-Norge, bør en antakelig være varsom med å trek-ke generelle konklusjoner. En rek-ke forhold medvirker til at feltto-get og kampene i taktisk henseende fikk en noe spesiell karakter. Dette gjelder særlig kampene i Ofoten-området som utviklet seg til å bli en langvarig, bitter og møysom-melig kamp om høyder og fjell-topper. Særlig har fjelltoppenes be-tydning vært meget diskutert på grunn av tyskernes vellykkede for-svarsmessige unnøttelse av disse i Ofoten-området.

Det synes å fremgå av beretnin-gen at både tyskerne og nordmen-nene var fullt klar over hvilken nytte en besluttsom forsvarer som disponerer langtrekkende automa-våpen kan gjøre seg av fjelltoppe-ne. Der fremgår også at begge par-ter var klar over at det eneste ef-fektive middel til å bryte et slikt forsvar på kort tid er langt utgå-ende/omgående operasjoner. Den norske fremrykningen fra Lapp-haugen starter da også med denne hensikt for øyet. Dårlig føre, for-syningsvansker og tyskernes effek-tive forsvar av fjellområdet i stor bredde, gjorde at en hurtig omgå-ing av tyskerne gjennom fjellet måtte oppgis. Senere forsøkte 6. Divisjon gjentatte ganger å få

BRUK FANA SPAREBANK

Nesttun - Bergen - Minde

Velkommen til

Paradis Service Senior A/S
La oss sjekke bilen etter vinteren
Vi utfører oljeskift - smøring -
omlegging av dekk - radiatorrens -
batterikontroll - tennpluggkontroll
motorvask - vask - polering
PARADIS — Tlf. 73 640

MILITÆRE
Vi selger til byens
laveste priser ...

ELEKTRO-SENTER

Trykkekassens hus
Christiesgt. 12 - Bergen
Tlf. 30 22 4

Eget serviceverksted

TRUCKSAMKJØRING

Trenger De hjelp i Bergen?

Transport - Lagring -
Omlasting

Telefon 16 481 - priv. 62 666.
Postboks 2638.

iverskatt en omgående operasjon mot Bjerkvik- / Øyjord-området uten at dette lyktes. Dermed fikk tyskerne anledning til å utnytte fjelltoppene i forsaret som de gjorde. Nordmennene ble tvunget til en langsom og møysommelig «meter for meter»-offensiv. Der viste seg umulig å rykke fram uten å ta høyde for høyde, da det bare unntaksvis var mulig å omgå dem. Under disse forhold ble sikring en avgjørende faktor som tok meget av avdelingenes stridskapasitet.

Dette er vel også grunnen til at dårlig og usikkert vær ikke i større utstrekning ble nytt til omgjøring og isolering av toppene. Slik kampene utviklet seg, ble tyskerne presset bakover og sammen, og kunne hele tiden besette dominerende lende fordi de ikke fikk noen trusel i flanken eller rygg. Først etter landgangen i Bjerkvik 13/5 ble det noen større bevegelse i operasjonene.

Dersom en skal forsøke å trekke noen erfaringer om fjelltoppenes verdi under strid i fjellene utifra kampene i Ofoten-området, må en huske på at nordmennene hadde dårlig tilgang på tung ildstøtte og flystøtte, mens tyskerne ofte ble utmerket støttet av fly. Hadde nordmennene hatt mer støtte fra fly og artilleri, ville nok toppenes verdi blitt betydelig redusert. Andre lys- og værforhold enn de som var rådende i slutten av april/begynnelsen av mai 1940, ville også hatt samme virkning. En må derfor ha klart for seg at tyskernes vellykkede utnyttelse av fjelltoppene berodde på en rekke forhold som lett kunne vært annerledes.

Erobringen av Vassdalsfjell og Leigastind viser også at en høyde i fjellet bare har forsvarsmessig verdi dersom den kan støttes fra andre nærliggende høyder.

Bl a på grunn av ovennevnte forhold må den «nimbus» som er skapt om fjelltoppenes betydning etter felttoget i 1940, ansees for å være betydelig overdrevet.

Det er likevel neppe tvil om at for en forsvarer som disponerer rikelig med langtrekkende automavåpen, kan fjelltoppene spille en viktig rolle. De gir utmerkede skuddfelter og observasjonsmuligheter. De er utmerkede redepunkter for radiosambandet og er vanskelig å erobre. Selv om de blir omgått og isolert, kan de i den lyse tid av året og i en viss tid, hindre fremføring av ammunisjon og forsyninger. Ved bruk av automavåpen og feltarbeider muliggjør de besetninger av en bred front med små styrker.

Bruken av helikopter vil i fremtiden lette både besettelse og forsynning av vanskelig tilgjengelige steder. Utvikling av mer langtrekkende automavåpen og lette raketter vil også øke deres forsvarsmessige verdi. Det er imidlertid neppe tvil om at en angriper vil søke å unngå avgjørende kamper i slike områder ved fleksibel manøvrering og gjennomføring av omgående operasjoner.

Skal en avgjørelse oppnås, må også forsvareren forlate fjelltoppene og gjennomføre omgående operasjoner mot angriperens rygg og flanker. Som vi har sett, er omgående operasjoner vanskelig å gjennomføre i fjellet. Både angriper og forsvarer må derfor se seg om etter andre muligheter for føring av striden.

Og her kommer vi naturlig fram til en annen viktig erfaring fra kampene i Nord-Norge i 1940; behovet for gjennomføring av sjøtransporter/amfibieoperasjoner.

Ser vi på Nord-Norges geografi, så består den helt fra Brønnøysund til Båtsfjord av en lang og for det meste smal landstripe, gjennomskåret av mange og lange fjorder. Utenfor kysten er det en nesten sammenhengende kjede av store og små øyer. I øst er landstripen begrenset av Svenskegrensen, som for det meste går over de høyeste og mest uveisomme fjellområder. Landverts kommunikasjoner i nord-

syd-retningen består av EN veg avbrutt av en rekke ferjestrekninger, og i Finnmark av fjelloverganger som om vinteren er stengt. Geografiske, topografiske og kommunikasjonsmessige forhold gjør at manøvrermulighetene på land er meget begrensede. Den lange sjøflanken og fjordene derimot, gir utmerkede manøvrermuligheter om avdelingene kan operere over sjøen. Sjøen danner den hurtigste og sikreste kommunikasjonslinje både for operative og forsyningsmessige transporter. Den ble da også i 1940 i meget stor utstrekning nytt for disse formål. En omgående operasjon for å avskjære en angriper og gjenerobre tapt terreng eller angrep mot en forsvarers bakre linjer, kan på grunn av begrensede manøvrermuligheter på land enklest føres fram over sjøen. Typiske eksempler på dette er de alliertes landgang i Bjerkvik som hurtig rullet opp venstre flanken av tyskerne «fjellfestning», og tyskerens landgang på Hemnesberget som løste opp forsaret av Vefsn-området. Overføring av avdelinger over sjøen ble dessuten gjennomført en rekke ganger under felttoget. I tillegg hertil ble avdelinger en rekke ganger evakuert sjøvegen for innsetting andre steder. Det synes derfor innlysende at det i et område av geografisk beskaffenhet som Nord-Norge, ikke er noe «natursridig» i at sjøen utgjør Hærens kanskje viktigste manøvrermulighet. Tvertimot viser felttoget i 1940 at en ved sjøverts omgående operasjoner i Nord-Norge kan oppnå store og avgjørende resultater.

Seivssagt kan en hæravdeling utføre sjøtransporter og enkle amfibieoperasjoner uten særlig amfibieutdannelse. Men kan motstand ventes, som må ansees for å være det normale, krever det kombinerte operasjoner med omfattende støtte fra fly og sjøstrid skrefter. En typisk operasjon av dette slag i 1940 var det allierte angrep over

Ofotfjorden for å gjenerobre Narvik.

Slike operasjoner krever imidlertid et intimt samarbeid mellom forsvarsgrenene både under planleggingen og gjennomføringen — som igjen nødvendiggjør et inngående kjennskap til hverandres doktriner og prosedyrer. Dette må for å bli effektivt, innøves i fred.

Målsettingen burde være å gi alle avdelinger og alt befal i Nord-Norge en viss amfibieutdannelse om nødvendig på bekostning av andre disipliner. Gjennomføring av utdannelse i kombinerte amfibieoperasjoner i større grad enn hittil, ligger godt til rette i Nord-Norge. Landsdelen står over en stor sivil sjøtransportkapasitet i form av fiskefartøyer og lokalrutebåter. Dessuten disponeres både helikopter og landgangsfartøyer som vi etter hvert vil få flere av. Både Sjøforsvarets nye fartøyer og Luftforsvarets jagerfly egner seg utmerket til å gi støtte til landgangsstyrkene ved gjennomføring av amfibieoperasjoner.

Med den detaljerte skildring av operasjonene i Nord-Norge i 1940 i klar erindring, burde vi etter min mening i alle forsvarsgrener legge større vekt på denne tjeneste i Nord-Norge. Landsdelens geografiske beskaffenhet og nødvendigheten av å øke Forsvarets effektivitet innen rammen av de stridsmidler vi står over, tilsier dette.

Skal en sammenfatte de erfaringer jeg foran har drøftet, må hovedkonklusjonen bli at Nord-Norge lendemessig sett favoriserer en innsatsvillig forsvarer. Full utnyttelse av sjøens manøvrermuligheter gjør det også mulig å gjennomføre et aktivt og offensivt forsvar. Dette er forhold som bør oppmuntre vår forsvarsinnsats og gi oss selvtilit.

Det kan neppe sies at vårt forsvarsmessig sterke lende ble utnyttet til det ytterste under kampene i 1940. I særlig grad gjelder det den forsvarsstrid som ble ført mellom Mosjøen og Bodø, hvor for-

Lastebilkontoret

Klosteret 24 — Telefon 14 190 — Bergen
Formidler all slags transport-opdrag

Spesialvogner for: Lukkede vogner. Vareombringelse. Møbeltransport for flytting. Inn og utland. Turbuskjøring. Inn og utland. Godstransport. Anleggstransport. Jern og tungtransport. Egenavd. for maskinutleie. Moderne anleggsmaskiner - gravemaskiner - planeringsmaskiner. - Gaffeltrucks - Elektrisk truck for intern lagerkjøring. Bensin. Diesel.

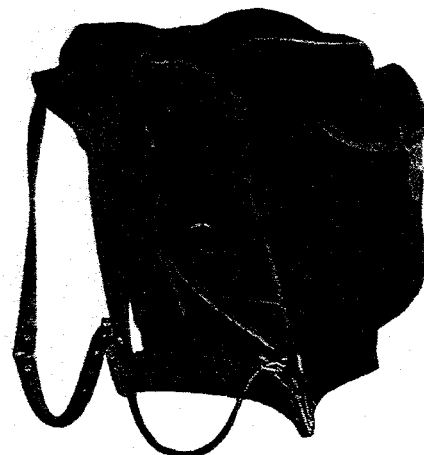
BRUK BERGANS ORIGINAL

Ryggsekken som står for KVALITET

Se våre nyeste modeller hos Deres sportshandler.
i nylon med aluminium meis

som gir 40 % mindre vekt
utmerket passform.

Ellers stort utvalgt i spesialryggsekker for jakt, klatring, etc.

Produsent: A/S BERGANS MEIS OG RYGGSEKK
Ø. Slottsgt. 7, Oslo 1 — Tlf. 42 98 90

svarsmessig sterkt lende enkelte steder ble oppgitt uten særlig strid. Et eksempel på det motsatte er tyskernes forsvarsstrid i Ofoten-området, hvor de ved effektiv utnyttelse av lendet og automatvåpen lyktes å oppholde og sinke den allierte fremrykning i overraskende lang tid. Først etter de alliertes omgående operasjoner over sjøen mot Bjerkvik, kom det igjen fart i operasjonene.

Enkelte vil kanskje hevde at den rivende utvikling av våpen og materiell som nå foregår, vil føre til at den forsvarsmessige verdi av lendet ikke blir så stor i fremtiden som den var i 1940. Det faller i denne forbindelse naturlig å tenke på den fly- og helikopterstøtte, de lendeegående kjøretøyer og den amfibiekapasitet en angriper vil disponere i fremtiden.

Til det er for det første å bemerke at det antall dager i året det er mulig å nytte fly til nærstøtte for landoperasjoner i Nord-Norge, er lite. Særlig gjelder dette i vinterhalvåret. For det annet må egne fly antas å få kortere avstander til sine flyplasser enn en eventuell angriper. Dette gjør at en ikke bør overdrive verdien av fiendens flystøtte. Hva angår helikoptre, så disponerer vi — i motsetning til i 1940 — dette utmerkede materiell. De kan imidlertid neppe sies å favorisere en bestemt stridsform, og vi skulle i eget lende kunne utnytte dem minst like godt som en eventuell motstander. Hertil kommer at deres kapasitet er begrenset over lengre avstander og at deres sårbarhet øker vesentlig når overraskelsesmomentet ikke lenger er til stede. Når det gjelder mobilitet utenfor veg, har vi nok en tid stått svakt på dette område, men med det nye materiell som Hæren nå anskaffer, skulle vår mobilitet utenfor veg i eget lende bli like godt som en eventuell fiendes.

Hva angår en eventuell fiendes amfibiekapasitet, vil vårt eget sjøforsvar med de typer fartøyer som

nå anskaffes og vårt kystartilleri, i stor utstrekning kunne redusere mulighetene for å utnytte denne. På samme tid vil de kunne beskytte og støtte egne amfibieoperasjoner i de viktigste deler av Nord-Norge.

Kystfestningene er i Nord-Norge like viktig for å opprettholde Hærens manøvermuligheter, som de er for å opprettholde Marinens bevegelsesfrihet på sjøen. De fremstår derfor som forsvarsobjekter av høyeste prioritet.

Selv om det her er lagt stor vekt på Hærens utnyttelse av sjøen, er det selvsagt like viktig at avdelingene kan utnytte lendet, og det vil med sine høyder, defiléer og fjorder i seg selv fortsatt favorisere forsvareren.

La oss derfor aldri glemme at det nord-norske lende ved utnyttelse av sjøflanken er landstyrkenes største aktiva i forsvaret av denne viktige landsdel. Betingelsen er imidlertid at forsvaret organiseres med stor dybde og at hovedvekten legges på et mobilt og aktivt forsvar. Bare dermed kan vi unngå at det forsvarsmessig sterke lende blir omgått over sjøen og våre fåtallige styrker utmanøvrert.

Den hjelp våre styrker er forutsatt å få utenfra må i detalj være forberedt, og de aktuelle styrker må være kjent med forholdene så langt det er mulig i fred.

En hjelp som ikke er forberedt og avdelinger som ikke er kjent med nord-norske forhold, klima og terreng og som ikke er samøvet med norske avdelinger i fred, vil som det fremgår av operasjonene i 1940, være en tvilsom hjelp.

Det er å håpe at denne erfaring aldri tapes av syne hverken av det norske folk eller av dem som i fremtiden får ansvaret for å forberede forsvaret av vårt land. Beretningen om landoperasjonene i Nord-Norge i 1940 er bevis nok for viktigheten av den linje vi nå har slått inn på.

Det kan uten tvil trekkes mange andre erfaringer, både av positiv og negativ art, fra beretningen om kampene i Nord-Norge i 1940. Det vil imidlertid føre for langt å komme inn på flere her. Jeg vil derfor anbefale alle som har interesse for forsvaret av vårt land, å studere beretningen nøye. Den har noe å lære oss alle.

Gullsegl

PRODUKTER

FRA VESTLANDETS STØRSTE FABRIKK
I GRØNNSAKKONSERVER